

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА МОТИВАЦІЮ СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

О.А. Додонова

*здобувач кафедри соціальної та практичної психології
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*

Розкрито процес розвитку мотивації студентів до занять фізичною культурою з психологічної та педагогічної точок зору з урахуванням визначених чинників; диференційовано структуру мотивів, які збуджують студентів до занять фізичною культурою, з визначенням ролі викладача у цьому процесі.

Ключові слова: здоров'я, мотивація, викладач, студент, чинник.

Раскрыт процесс развития мотивации студентов к занятиям физической культурой с психологической и педагогической точек зрения с учетом определенных факторов; дифференцирована структура мотивов, побуждающих студентов к занятиям физической культурой, с определением роли преподавателя в данном процессе.

Ключевые слова: здоровье, мотивация, преподаватель, студент, фактор.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток мотивації студентів до занять фізичною культурою на сучасному етапі стає однією з головних психолого-педагогічних проблем вищого навчального закладу (далі – ВНЗ). Перед викладачами кафедр фізичної культури ВНЗ ставляться важливі завдання щодо пошуку засобів і методів розвитку фізичної культури та їх упровадження у фізкультурно-оздоровчу роботу і стиль життя студентів, оскільки для останніх здоров'я являє собою «...особливу цінність – чим міцніше здоров'я, тим продуктивніше навчання...» [1, 20]. У цьому випадку неможливо переоцінити важливість процесу формування у студентів потреби до зміцнення здоров'я засобами фізичної культури і спорту [2], для чого необхідно враховувати мотивацію головних сторін навчального процесу – викладачів і студентів.

Природа психологічних протиріч між цими двома сторонами навчального процесу (викладачами та студентами) криється як у внутрішньому психологічному стані кожної особистості, так і в соціумі – у внутрішньому середовищі вищого навчального закладу та зовнішньому оточенні, що формує ставлення студентів до занять фізичною культурою та бажання (небажання) зміцнювати свій стан здоров'я. Поділяючи саме поняття «здоров'я» на його три види (психічне, яке характеризує стан психічного середовища, фізичне, яке характеризує поточний стан функціональних можливостей органів і систем організму, та соціальне, яке характеризує систему цінностей, настанов та мотивів поведінки у соціальному середовищі) [3, 13], можна виділити пріоритетну роль саме останнього у ставленні студентів до занять фізичною культурою та їх бажанням зміцнювати свій стан здоров'я. Це твердження обґрунтовується нами не тільки на основі того, що мотиви поведінки формуються у соціумі, але й виходячи з пріоритетності такого чинника забезпечення здоров'я, як «стиль життя (або – раціональність організації життєдіяльності)» [1, 42–76].

Виникнення природи протиріч у соціумі загострюється тим, що у сучасних умовах ринкових перетворень в Україні, які пов'язані зі зміною політичних, економічних, соціальних відносин, наявна система фізичного виховання, фізичної культури і спорту опинилася у кризовому стані під впливом низки чинників, які не сприяють задоволенню потреб більшої частини населення у фізичному розвитку та підтримки здоров'я за рахунок активних занять фізичною культурою та спортом. Відбулися негативні зміни психологічних та ціннісних пріоритетів молоді внаслідок комерціалізації фізкультурно-оздоровчого напрямку та згортання більшості державних програм його розвитку. Це призводить до зростання рівня захворюваності, незадовільної фізичної підготовки, зростання інвалідності, збільшення випадків кримінальних, аморальних, наркотичних проявів у дедалі більшій кількості молоді. Зростання кількості перелічених негативних ознак із року в рік відбувається зі зменшенням кількості молоді, яка активно займається фізичною культурою і спортом, що є свідченням незадовільного рівня мотивації до соціальної адаптації життєвого самовизначення та самореалізації в контексті здорового способу життя. Це призводить до того, що «...в Україні на 100 студентів припадає до 95–96 захворювань різної етіології, з 10 студентів 9 мають відхилення у стані здоров'я, до 50% знаходяться на диспансерному обліку, кожен 5-й належить до спеціальної медичної групи, більше 50% студентів не відповідають середньому рівню Державного стандарту фізичної підготовленості» [1, 36].

Усвідомлюючи загрозливий стан у зміцненні здоров'я молоді, у лютому 2004 р. Верховною Радою України (далі – ВРУ) були проведені парламентські слухання «Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи», на основі яких прийнято відповідні рекомендації щодо їх вирішення [4], які, на жаль, опосередковано визначають психологічні проблеми на рівні вищого навчального закладу і не враховують взаємовідносини між викладачами та студентами з точки зору вмотивованості щодо зміцнення здоров'я останніх.

У свою чергу, дослідження українського вченого В.Е. Білогур доводять, що виникнення природи протиріч між викладачами та студентами щодо досягнення однакового ступеню вмотивованості до

зміцнення здоров'я останніх залежать від негативного впливу соціальних чинників на свідомість останніх [5].

Мега статті – розкрити вплив соціально-психологічних чинників на мотивацію студентів до занять фізичною культурою.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

З психологічної точки зору проблеми розвитку мотивації студентів розглядаються як формування в них внутрішньої вербальної поведінки, спрямованої на вибір мотивів до занять фізичною культурою з метою зміцнення здоров'я. У процесі дослідження визначено, що мотивація, насамперед, залежить від самоусвідомлення студентом свого місця в колективі, виступає як механізм, за допомогою якого формуються нові ідеали, норми, орієнтації, є регулятором поведінки, потреб, інтересів [1; 5; 6].

Якщо уявити колектив, в якому формується система фізичного виховання, у вигляді єдиного механізму взаємодії між викладачем і студентами, то можна визначити головні чинники, що знижують рівень мотивації цих двох сторін взаємовідносин.

Докорінними зовнішніми чинниками, які формуються у соціумі (тобто соціальні) та безпосередньо являють загрозу підвищенню рівня мотивації, є: недофінансування заходів із розвитку фізичної культури та спорту з бюджетів усіх рівнів, а також недостатні обсяги державних видатків на фінансування освіти і науки; незначна (від 10,0 до 11,0%) частка обсягів державних витрат на фізкультурно-оздоровчу роботу в системі освіти та масового спорту (разом) у загальній кількості видатків на спорт; відсутність пріоритетних програм розвитку масового спорту на рівні регіонів із відповідним їх фінансуванням з місцевих бюджетів [7].

Визначені зовнішні соціальні чинники, у свою чергу, заважають підвищенню рівня мотивації педагогічних кадрів, що пов'язано з проявом наступних демотиваційних соціальних чинників, які безпосередньо впливають на їх психологічний стан: низька престижність спортивних спеціальностей у вищих навчальних закладах порівняно із іншими галузевими групами (за галузевою групою «фізична культура та спорт» навчаються у 254 рази менше студентів, порівняно з фахом промислового напрямку, у 119 разів менше, порівняно з будівельним напрямком, у 85 разів менше, порівняно з економічним, у 61 раз – із охороною здоров'я, у 25 разів – із кінематографічною та у 19 разів менше, порівняно з сільським господарством); низький рівень заробітної платні у сфері фізичної культури та спорту, яка у 1,5–2,0 разу нижче, ніж у середньому по економіці; зруйнування спортивної інфраструктури та, як наслідок, скорочення робочих місць у сфері фізичної культури та спорту (так, у порівнянні із 1990 роком в Луганській області кількість спортивних майданчиків скоротилася у 2,12 разу, лижних баз – у 1,5 разу, стрілецьких тирів у 2,56 разу) [7, 80].

Окрім цього, негативний вплив мають суто психологічні чинники, які знижують рівень мотивації праці науково-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах, що підтверджено у дослідженнях харківських учених Інституту бізнесу і менеджменту, які за допомогою методу «Сааті», серед інших, визначили пасивність окремої частини викладачів у сфері наукової діяльності; формалізм у плануванні роботи; оцінку праці за навантаженням, а не за якістю, що не сприяє створенню стимулів до освоєння прогресивних методик викладання; необхідність пошуку додаткових джерел доходів унаслідок низької заробітної плати викладачів, які не мають педагогічного стажу тощо. За результатами дослідження психологічного стану викладачів вишів, яке проведено вченими Кіровоградського національного університету, серед мотиваційних чинників, які дестимулюють працю викладачів у контексті Болонського процесу, додатково виділено: необ'єктивність та формалізм системи атестації науково-педагогічних кадрів, відсутність умов для реалізації наукового потенціалу працівників вищої школи; відсутність коштів для видання монографій, навчальних посібників, участі в міжнародних конференціях тощо [8, 310].

Перелічені проблеми пов'язані з педагогічними аспектами щодо зміцнення здоров'я студентів до занять фізичною культурою, а саме – чинниками, що стають демотиваторами для викладачів та, одночасно, впливають на їх психологічний стан у процесі проведення своєї виховної та педагогічної діяльності. Це, безперечно, не може не впливати на якість організації навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Зміцнення здоров'я студентів повинне бути керованим процесом, де суб'єктом управління стає викладач, а об'єктом – студент. У такому випадку викладач зобов'язаний впливати на психіку студента з метою розвитку в останнього позитивних мотиваційних установок до зміцнення власного здоров'я засобами фізичної культури. У цьому процесі особливу роль відіграє мотивація студентів. У зв'язку з цим, викладач зобов'язаний зрозуміти вчинки студента та його поведінки, починаючи з пошуку причин відповідних дій – мотивів.

Проведені експерименти [6] доводять, що у студентів поведінка частіше за все визначається одночасною наявністю декількох мотивів. Кажучи про *мотив* як про усвідомлену спонуку до формування здорового способу життя, слід мати на увазі, що сам по собі мотив не є причиною цілеспрямованих дій – він лише результат віддзеркалення у психіці потреб організму, викликаних зовнішніми або внутрішніми об'єктивними явищами. Мотиви, що спонукають студента займатися фізичною культурою, мають свою структуру (рис. 1).

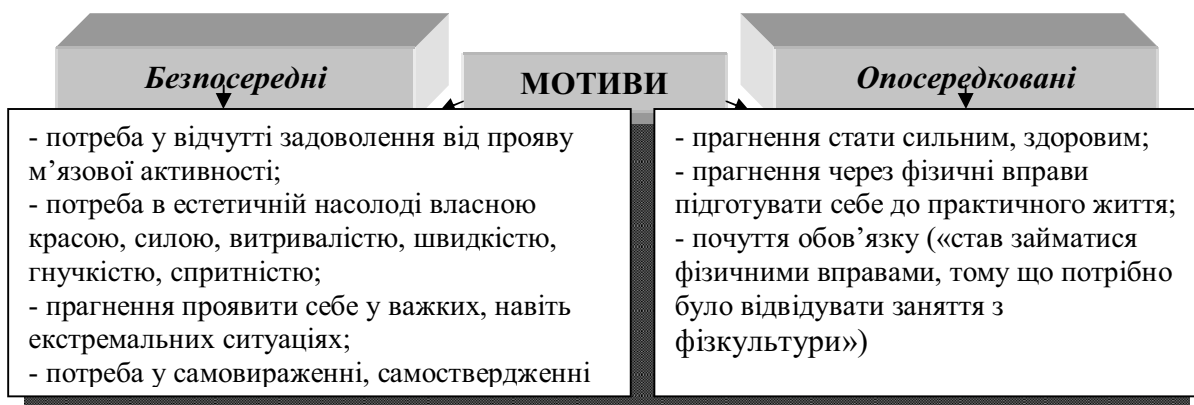

Рис. 1. Структура мотивів, що спонукають студентів займатися фізичною культурою

З метою визначення та обґрунтування потреб до занять фізичною культурою у середовищі студентів, відповідно до структури мотивів проведено дослідження (експеримент) на 1–5 курсах факультету «Менеджмент» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, результати якого наведено у табл. 1.

Очевидно, що серед розглянутих видів мотивів є стабільні (ті, що не змінюються) протягом усього періоду навчання як у групі безпосередніх, так і опосередкованих (потреба в естетичній насолоді власною красою, силою, витривалістю, швидкістю, гнучкістю, спритністю; прагнення проявити себе у важких, навіть екстремальних ситуаціях; прагнення стати сильним, здоровим).

У той же час, можна констатувати, що до закінчення періоду навчання у вищих навчальних закладах значно зменшується відсоток студентів з переважанням опосередкованих (обов'язкових) мотивів, викликаних почуттям обов'язку відвідувати заняття з фізкультури (з 70 до 5 % в групі опитаних).

Таблиця 1

Диференціація структури мотивів, які студентів різних курсів займатися фізичною культурою

Вид мотиву	Відсоток студентів із переважанням мотиву (за курсами)				
	1	2	3	4	5
потреба у відчутті задоволення від прояву м'язової активності	2	4	8	10	11
потреба в естетичній насолоді власною красою, силою, витривалістю, швидкістю, гнучкістю, спритністю	5	5	6	7	
прагнення проявити себе у важких, навіть екстремальних ситуаціях	3	6	5	8	
потреба у самовираженні, самоствердженні	4	10	14	25	32
прагнення стати сильним, здоровим	11	10	10	10	12
прагнення через фізичні вправи підготувати себе до практичного життя	5	8	11	20	30
почуття обов'язку («став займатися фізичними вправами, тому що потрібно було відвідувати заняття з фізкультури»)	70	57	46	20	5
УСЬОГО	100	100	100	100	100

При цьому, за цей саме період значно зростає відсоток студентів з потребою у самовираженні і самоствердженні, з прагненням через фізичні вправи підготувати себе до практичного життя, потреба у відчутті задоволення від прояву м'язової активності.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження на конкретному прикладі дозволяють зробити висновок про те, що організація процесу психологічного впливу на мотивацію студентів до занять фізичною культурою в такому випадку є ефективною, оскільки зростає потреба у самовираженні та самоствердженні, при одночасному зменшенні обов'язковості в заняттях фізичними вправами. При зворотній же тенденції, або ж при зростанні тільки відсотка опосередкованих мотивів, необхідно вносити корективи у цей процес.

Отриманий результат дозволяє говорити про те, що робота викладачів кафедри «Фізичного виховання» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля дозволяє підвищити рівень мотивації експериментальної групи – студентів факультету «Менеджмент». Ефект від психологічної дії на розвиток мотивації студентів до зміцнення здоров'я значно зростає, попри наявність досліджених негативних соціальних чинників, що впливають на якість педагогічного процесу.

Відтак, можна констатувати, що рівень мотивації викладачів кафедри превалює над впливом досліджених негативних соціальних чинників – зовнішніх демотиваторів. Очевидно, що в такому випадку

розв'язується важлива проблема розвитку мотивації студентів до занять фізичної культурою з психолого-педагогічної точки зору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Раевский Р.Т. Здоровье, здоровый и оздоровительный образ жизни студентов : монография / Р.Т. Раевский, С.М. Канишевский ; под общ. ред. Р.Т. Раевского. – Одесса : Наука и техника, 2008. – 556 с.
2. Цільова комплексна Програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» / Затверджено Указом Президента України від 1 вересня 1998 року № 963/98.
3. Казин Е.М. Основы индивидуального здоровья человека: введение в общую и прикладную валеологию : учеб. пособ. / Е.М. Казин, Н.Г. Блинова, Н.А. Литвинова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 192 с.
4. Постанова ВРУ від 03.02.2004 р. № 1425 – IV «Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи» / Відомості Верховної Ради. – 2004. – №16. – Ст. 243.
5. Білогур В.Є. Теоретико-методичне забезпечення фізичного виховання у вищих закладах освіти : дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту за спец. : 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. – Рівненський державний гуманітарний університет / В.Є. Білогур. – Рівне, 2002. – 187 с.
6. Додонова Е.А. Психологические аспекты развития мотивации студентов к формированию здорового образа жизни / Е.А. Додонова, Т.А. Игнатова // Олимпизм и молодая спортивная наука Украины : м-лы VII региональной науч.-практ. конф. – Луганск, ВНУ им. В. Даля, 2010. – С. 69–74.
7. Додонова О.А. Мотивационные факторы в системе физического воспитания студенческой молодежи / О.А. Додонова, В.О. Григор'єва, Т.М. Єрмолаєва // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – С. 77–81.
8. Скібіцька О.В. Проблеми стимулювання праці викладачів у контексті Болонського процесу / О.В. Скібіцька // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць / [спец. вип. до 100 річчя КНЕУ]. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 314–319.

УДК 159.9:316.6

ВПЛИВ РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ

О.Б. Емішянц

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті показано доцільність вивчення стосунків між подружжям, розглядається вплив рольових очікувань чоловіків та жінок на задоволеність шлюбом. Відмічено розбіжності рольових очікувань чоловіків та жінок. Проаналізовано, які термінальні цінності чоловіків та жінок виступають чинниками задоволеності шлюбом. Визначено стратегії і тактики поведінки в конфліктних ситуаціях чоловіків та жінок.

У роботі зазначено провідні сімейні функції чоловіків та жінок, основні причини сварок між подружжям.

Ключові слова: сімейні ролі; функції сім'ї; рольові очікування; рольові домагання; благополучні сім'ї; неблагополучні сім'ї; задоволеність шлюбом.

В статье показана целесообразность изучения отношений между супругами, рассматривается влияние ролевых ожиданий мужчин и женщин на удовлетворенность браком. Отмечены расхождения ролевых ожиданий мужчин и женщин. Проанализировано, какие терминальные ценности мужчин и женщин выступают в качестве факторов удовлетворенности браком. Определены стратегии и тактики поведения в конфликтных ситуациях мужчин и женщин.

В работе отмечены главные семейные функции мужчин и женщин, основные причины ссор между супругами.

Ключевые слова: семейные роли; функции семьи; ролевые ожидания; ролевые притязания; благополучные семьи; неблагополучные семьи; удовлетворенность браком.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сім'я – мала група, в якій задовольняються важливі особистісні потреби людини. Тут вона набуває необхідних соціальних навичок, засвоює базові типи поведінки і культурні норми, отримує психологічну підтримку і захист, рятується від стресів і перевантажень, що виникають при контактах із зовнішнім світом.

У сім'ї, як у мініатюрі суспільства, вміщується вся гамма людських відносин, властивих суспільству. Тому актуальність проблеми полягає в тому, що сім'я є фундаментом держави, і від благополуччя кожної сім'ї залежить благополуччя всього суспільства. На побудову сімейних стосунків впливають рольові очікування подружжя. У щасливих, благополучних сім'ях між подружжям значно більше схожості в розумінні своїх сімейних ролей, ніж у неблагополучних.

Дослідження подружніх взаємин дуже ускладнено, оскільки це сфера суто особистого й інтимного життя людини. З одного боку, сім'я – досить замкнуте об'єднання людей, що захищає свої таємниці і секрети. З іншого, сім'я пов'язана із суспільством і є відкритою для всього, що відбувається у світі.

Вивчення задоволеності шлюбом пов'язано з рольовими очікуваннями, уявленнями про сімейні обов'язки, з глибиною сімейних конфліктів.

Вивчення впливу рольових очікувань на задоволеність шлюбом дає можливість визначити об'єктивні причини формування благополучної сім'ї, що і робить цю тему **актуальною**.

Метою статті є показати вплив рольових очікувань чоловіків та жінок на задоволеність шлюбом.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення системного підходу, зокрема, його використання в дослідженні особистості та спілкуванні (Б.Г. Ананьєв,